

Список використаних джерел

1. Навчальний посібник, Кваліфікація та основи розслідування домашнього насильства, С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022.
2. Данюк Х. І. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. Київ, 2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c205-84bd3adbde40/content>
3. Кримінальний Кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Войтюк Марина Іванівна,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Вартилецька Інна Анатоліївна,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 91-1 КК В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство як соціально-правове явище характеризується багатомірністю та стійкістю проявів, які спричиняють істотні порушення прав людини. В умовах євроінтеграційних процесів Україна бере на себе зобов'язання щодо створення дієвої системи протидії домашньому насильству, що передбачає впровадження ефективних механізмів захисту потерпілих осіб. Особливе місце серед них займають обмежувальні заходи, спрямовані на усунення ризиків повторного насильства, забезпечення безпеки постраждалих осіб та формування відповідальної поведінки кривдників.

У свою чергу, під обмежувальними заходами, передбаченими ст. 91-1 КК України розуміють – інші відмінні від покарання примусові заходи кримінально-правового характеру, що полягають у визначених кримінальним законом України заборонах та обмеженнях щодо реалізації прав і свобод кривдника, а також обов'язках щодо виконання певних дій, спрямованих на корекцію його соціальної поведінки, та застосовуються в інтересах потерпілого від кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, а також звільнення з підстав, передбачених цим законом, від кримінальної відповідальності чи покарання [3].

Як зазначає Шинкарук А., метою цих заходів є примирення з потерпілим та запобігання вчиненню кривдником щодо потерпілого нового кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, а сутністю обмежувальних заходів є забезпечення або

захист потерпілого від кривдника, мінімізації на певний час взаємодії між кривдником і потерпілим [4].

У ст. 91-1 КК України, визначено види обмежувальних заходів, які застосовуються в інтересах потерпілого від злочину пов'язаного з домашнім насильством, суд у свою чергу, може застосовувати один або декілька обмежувальних заходів, а саме:

1. Заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства. Такий захід застосовується тоді, коли існує реальна загроза продовження насильства або повторення протиправної поведінки. Він полягає у зобов'язанні кривдника покинути житло, навіть якщо це житло є його власністю або співвласністю, та не повертатися туди протягом строку, визначеного судом. Метою цього заходу є припинення контакту між кривдником і постраждалою особою, забезпечення безпечних умов проживання потерпілому, запобігання повторним актам насильства, психологічному тиску чи переслідуванню.

2. Обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності. Вказаний захід застосовується у випадках, коли домашнє насильство було вчинене безпосередньо щодо дитини або у її присутності, що створює загрозу її фізичному, психологічному чи емоційному благополуччю. Зміст заходу полягає у забороні кривднику контактувати з дитиною повністю або частково, а також у встановленні умов, за яких спілкування є допустимим (наприклад, лише в присутності іншого дорослого чи соціального працівника).

Олійниченко А.Є. у своїх працях, присвячених обмежувальним заходам кримінально-правового характеру, зазначає, що обмеження спілкування з дитиною є одним із найчутливіших заходів, оскільки безпосередньо зачіпає сферу сімейних правовідносин. Науковець підкреслює, що такий захід застосовується з метою запобігання повторній віктимізації дитини, адже спілкування з кривдником, який чинив насильство, може спричинити повторну психологічну травматизацію. При цьому він наголошує на необхідності пропорційності та індивідуалізації такого обмеження.

3. Заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин. Вищезазначений обмежувальний захід є одним із найбільш ефективних і превентивних обмежувальних заходів, передбачених українським законодавством. Її ключова цінність полягає у тому, що вона спрямована не на покарання правопорушника, а на негайний розрив небезпечної взаємодії між кривдником і жертвою.

4. Заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб. На

відміну від фізичного наближення, контакти через засоби зв'язку є найбільш поширеним способом продовження психологічного насильства, контролю за поведінкою жертви, маніпуляцій, погроз або шантажу, тиску з метою примирення чи відмови від заяви. Тому заборона комунікацій спрямована на нейтралізацію психологічної залежності, яка часто є головною причиною неможливості повного розриву із кривдником.

5. Направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми [1]. У свою чергу, направлення кривдників на програми ресоціалізації або пробаційні програми є важливим заходом запобігання повторному насильству. Такі програми спрямовані на усвідомлення кривдником наслідків своїх дій, розвиток навичок контролю агресії, ефективної комунікації та вирішення конфліктів без насильства. Механізм направлення передбачає участь кривдника у спеціалізованих тренінгах та психотерапевтичних сесіях під наглядом соціальних служб або пробаційних органів, що сприяє його ресоціалізації та підвищенню безпеки постраждалої особи.

Якщо оцінювати ефективність обмежувальних заходів з погляду безпеки потерпілої та запобігання повторному насильству, найбільш ефективним заходом є комплексне обмеження фізичного контакту та наближення кривдника до постраждалої особи, тобто поєднання заборони перебування в місці спільного проживання та заборони наближення до місць перебування потерпілої особи, зокрема, безпосередньо захищає потерпілу від фізичного насильства та має превентивний ефект, оскільки перешкоджає повторним атакам і зменшує ризик психологічного тиску. Крім того, комплексне обмеження ускладнює маніпуляції та контроль, які кривдник може здійснювати через особисті або дистанційні контакти. Для досягнення максимального ефекту рекомендовано поєднувати фізичне обмеження доступу з іншими заходами, такими як заборона листування та контактів через засоби зв'язку, а також направлення кривдника на програми ресоціалізації або пробаційні програми, що сприяє не лише безпеці потерпілих, а й зміні поведінки кривдника.

У 2025 році суди Житомирської області розглянули низку справ, пов'язаних із домашнім насильством, у межах яких було винесено 25 вироків. Аналіз цих рішень дозволяє окреслити основні тенденції застосування обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 Кримінального кодексу України, та оцінити їх ефективність з точки зору захисту потерпілих і превентивного впливу на кривдників. Найчастіше суди застосовують направлення на програми для кривдників (п. 5 ч. 1 ст. 91-1 КК) – у 60 % випадків. Такий захід не лише обмежує контакт кривдника з потерпілими, а й дозволяє здійснити корекційну роботу, спрямовану на запобігання повторному насильству та формування відповідальної поведінки правопорушника .

Заходи, спрямовані на забезпечення фізичної безпеки та дистанції між кривдником і потерпілими, такі як заборона перебування у місці спільного проживання, заборона наближення до місця проживання чи роботи потерпілого та заборона контактів через засоби зв'язку, застосовуються у 32–48 % випадків. Це підтверджує превентивну функцію ст. 91-1 КК та спрямованість на негайний захист потерпілих від фізичного та психологічного насильства.

Обмеження спілкування з дитиною та пробаційні заходи застосовуються рідше – 20 % та 24 % відповідно, що зумовлено необхідністю індивідуального підходу та особливостями конкретних справ. Проте їх використання забезпечує комплексний захист найбільш уразливих категорій потерпілих та підсилює ресоціалізаційний ефект заходів.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що обмежувальні заходи при домашньому насильстві є одним із ключових інструментів забезпечення безпеки потерпілих та запобігання повторним проявам насильницької поведінки. Їх застосування дозволяє не лише розірвати небезпечну взаємодію між кривдником і постраждалою особою, а й створює умови для психологічного відновлення потерпілих та корекції поведінки кривдника. Ефективність заходів значною мірою залежить від підготовки органів правозастосування, належного правового регулювання та узгодження практики з міжнародними стандартами захисту прав людини. Впровадження системного підходу до застосування обмежувальних заходів є важливою передумовою для формування дієвої системи протидії домашньому насильству в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами 2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text8>.
2. Олійниченко А. Є. Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру у системі правового забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству. Проблеми законності. Харків, 2021. 257–273 с.
3. Харитонова О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству, Харків, 2018. 344 с.
4. Шинкарчук А. Я. Кримінально-правові заходи реагування на прояви домашнього насильства: дис. докт. філософ., Харків, 2021. 143с. URL: <https://univd.edu.ua/files/articles/163289/thesis.pdf>.